

²¹ Bkz. Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî (el-Edebu'l-Hadîs)*, Lübnan 1995, s. 69.

²² *Agş.*, III. Bölüm, s. 508.

²³ Bkz. *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî (el-Edebu'l-Hadîs)*, s. 690.

²⁴ Bkz. *A.g.e.*, s. 694-695.

²⁵ Bkz. *er-Resm bi'l-Kelimât (1966)*, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, Beyrut 1973, I, 498-501.

²⁶ Bkz. *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî (el-Edebu'l-Hadîs)*, s. 691.

Peter Bichsel'in Çocuk Öykülerinde Toplumeleştirel Öğelere Tematik Bir Yaklaşım

Social Criticism in Peter Bichsel's Childrens Stories

Şükrü Gündüz

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim
Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı
sgunduz@atauni.edu.tr

Özet

Peter Bichsel İsviçre Edebiyatının önemli temsilcilerinden birisidir. Bu önemli yazarın yapıtları, genellikle Batı toplumuna yaşlı ve çocukların dünyasından bakarak eleştirel bir yaklaşım ortaya koyar. Çocuk öyküleri de bu yaklaşımın tipik bir örneği olarak gösterilebilir. Çoğu yaşlı olan öykü kahramanları, iletişimsizlik, yalnızlık gibi sorunlarla boğuşmak zorunda kalırlar. Eğitim ise yazarın öykülerinde irdelediği bir sorunsal olarak karşımıza çıkar.

Abstract

Peter Bichsel is among the leading figures of Swiss Literature. His works deal mainly with the worlds of the children and the old in the Western world with a critical evaluation. His stories on children are typical examples of this approach. His protagonists, many of whom are old, have to struggle against such problems as of communication and loneliness. Education is another point of interest in his works.

İsviçre Edebiyatı daha çok ünlü temsilcileriyle özdeşleşen ve onlar aracılığıyla gündeme gelen bir edebiyat olarak görülebilir. Başka bir deyişle; temsilcileri kendisinden daha ünlü olan, daha çok ses getiren bir edebiyattır İsviçre Edebiyatı. Bunun çeşitli nedenleri vardır. İsviçre öncelikle ortak bir edebiyat diline sahip değildir. İsviçreli bir yazar denildiğinde, İsviçre'ye özgü bir dilde yazan bir yazarların eserleri, İsviçre edebiyatından çok, hangi sınırları içerisinde yazan yazarların eserleri, İsviçre edebiyatından çok, hangi dilde yazıyorlarsa o dilde yapılan edebiyata bir katkı olarak değerlendirilir. Üstelik İsviçre'de yazarlar açısından uygun Pazar imkanları da diğer ülkelerle karşılaştırıldığında kısıtlıdır. Bu nedenle yazar olmanın, okura ulaşmanın önemli bir şartı da, dış ülkelere açılabilmeğe geçmektedir. Peter Bichsel de bütün bu zorlukların üstesinden gelmeyi başaran ve İsviçre Edebiyatı'nı daha doğrusu İsviçre Edebiyatı'nın Almanca'yı yazı dili olarak kullanan kesimini yurtdışında temsil eder konuma gelen önemli yazarlardan birisidir.

Peter Bichsel'in bir çok İsviçre'li yazarın önünü tıkayan engelleri nasıl kolaylıkla aştığı sorusu bir çok Bichsel-araştırmacısını uğraştıran sorunların başında gelmektedir. Ünlü eleştirmen Marchel Reich-Ranicki Bichsel'in edebiyat sahnesine çıkışını her yayıncının rüyasını gördüğü, edebiyat eleştirmenlerinin sabırsızlıkla beklediği bir olay olarak değerlendirmektedir. Ranicki'yi etkileyen şey, Bichsel'de dikkati çeken minyatür ölçülerdir². Bichsel'in minyatürlerinin içerdiği sözler ya da kelimeler değil, verdiği araların daha etkili olduğunu düşünmektedir Reich-Ranicki. Reich-Ranicki, Bichsel'i sıradan kılan şeyin, günümüz Alman Edebiyatı'nda çok nadir rastlanılan bir özellik olan, anlatımdaki zarif doğallık olduğunu ileri sürmektedir³. Kuşkusuz Reich-Ranicki düşüncelerinde yalnız değil. Bir çok eleştirmen onunla aynı görüşü paylaşmaktadır.

Örneğin Heinz F.Schaffroth'un, eserlerinde uyguladığı, dilde tasarrufa dayalı, kısa ve öz cümlelerle ifade etme yöntemiyle yeni bir ekol yarattığını ileri sürmektedir⁴.

Bizden bir eleştirmen Gülgün Akman da Bichsel'i asıl üne kavuşturan özelliğini, gerçeğe yaklaşma ve aktarma biçimi olarak göstermektedir⁵.

Bu çalışmada Bichsel'in ünlü eserlerinden Çocuk Öyküleri'ni çeşitli açılardan hareketle incelemeye çalışacağız. Eser yedi kısa öyküden oluşmaktadır. Öykülerin kahramanları çoğunlukla yaşlı tuhaf insanlardır. Eser, edebiyat dünyasında geniş yankı bulmuştur. Esere bu denli yoğun ilgi gösterilmesi, daha doğrusu çocuklara yönelik bir esere duyulan yoğun ilginin önemli bir arka planı var. Bir çok eleştirmen Bichsel'in, eserini aslında çocuklar için yazmadığını düşünmektedir. Örneğin Yılmaz Özbek, 'Çocuk Öyküleri'nin çocukların kolayca anlayabileceği öyküler olmadığı görüşündedir. Özbek'e göre, öyküler çocukların haz duyacağı niteliğe sahip değildir. Üstelik öyküler çocukların anlayabileceği türden öyküler de değildir⁶. Herbert Gamper'de, öyküleri çocuklar açısından anlaşılır bulmamaktadır⁷.

Buna karşılık Gülgün Akman ise, esere önem kazandıran şeyin, bu çift tabanlılık olduğunu ileri sürmektedir⁸. Yani eser hem çocuklar hem de yetişkinler açısından mesajlar içermektedir. Bu çalışmada, eserin çift tabanlılığı görüşünden hareketle, yazarın vurgulamak istediği noktaları ve mesajları irdelemeye çalışacağız.

Çocuk öyküleri, çocuklara yönelik bir biçimde kurgulanmış olsalar da genellikle trajik bir hava taşır ve önemli bir sorunu ustaca bir biçimde okurla buluştururlar. Bichsel öykülerinin veya daha doğru bir ifadeyle, çocuk öykülerinin ele aldığı sorunların, daha çok batı tarzı bir yaşama biçiminden

kaynaklanan sorunlar olduğunu söylemek olanaklıdır. İlginç olan bu sorunları yaşayan insanların çoğu kez tuhaf özelliklere sahip yaşlı insanlar olmasıdır. Yazarın, çocuklara hitap etmesi gereken bu öykülerde kahramanlarını yaşlılardan seçmesi belki ilk bakışta anlamsız gelebilir, ancak böyle bir seçim oldukça bilinçli bir kurgunun ürünü olarak görülmelidir. Yazar, seçtiği bu kurgu sayesinde Batı toplumunda sorun olarak gördüğü birçok şeyi daha trajik, ama aynı zamanda daha etkili bir biçimde sergileme olanağına da kavuşmaktadır.

Bichsel'in öykülerinin ön plana çıkardığı sorunların kanımca en önemlilerinden birisi yalnızlıktır. Öykülerin yaşlı kişilerinin çoğu büyük bir yalnızlık problemiyle karşı karşıya bulunur. Yaşlı figürlerin yalnızlığı aslında bir yaşama biçiminin doğal bir sonucu gibi gösterilmeye çalışılır bu öyküde.

Kanımca öykülerin ana sorunsalı ise yalnızlığa insanı bir anlamda mahkum eden bu yaşama biçiminden kaynaklanan bir eksende aranmalıdır.

Bu eksenin en önemli ayağını çok belirgin bir biçimde ön plana çıkan bir iletişim sorunu oluşturur. Gerçekte bütün çocuk öykülerinde kahramanlar bir iletişim sorunu çekerler. Bu soruna en tipik örnek **Ein Tisch ist ein Tisch** adlı öyküdür. Öykünün yaşlı kahramanı çevresindeki insanlarla anlaşamamaktadır. Yalnızdır ve canı sıkılmaktadır. Görüştüğü insanlarla selamlaşmadan öteye gitmemektedir. Yaşlı adam bu iletişim kopukluğunun verdiği can sıkıntısı içerisinde yaşamına renk katacak bir arayış içerisine girer. Yaşlı adamın yaşamına renk katmak için bulduğu çözüm hem ilginç hem de Peter Bichsel'in edebiyat anlayışını ortaya koyması açısından anlamlıdır. Yaşlı adam kelimelerle oynamaya başlar.

*"Neden yatağın ismi resim değil? diye düşündü, gülümsedi, sonra güldü, gene güldü, ta ki komşular kapıyı vurup 'susalım' diye bağırınca kadar güldü. 'Şimdi deyişecek' diye bağırıldı ve o andan itibaren yatağa 'resim' dedi" (23) **

Yaşlı adamın yaptığı, eylem bir anlamda Herbert Camper'in özellikle vurguladığı ve Bichsel için tipik olan kelimelerle oynama özelliğinin bir öykü bağlamında dışa vurumu olarak da algılanabilir⁹. Bichsel burada kelimelerle oynama işini öykü kahramanına yaptırmaktadır yalnızca. Yaşlı kahramanın yaşamına renk katan oyun giderek dozu artan bir iletişim sorununa dönüşür. Kelimelere farklı anlamlar verme eylemi giderek kendine özgü bir dil yaratma eylemi haline gelir. Artık yaşlı adamla çevresindeki insanlar arasındaki bir uçurum oluşmuştur. Onun eşyalara verdiği isimlerle çevresindeki insanların verdiği isimler uyuşmamaktadır artık.

"Yatağa 'resim' diyordu.
Masaya 'halı' diyordu.
Sandalyeye 'çalar saat' diyordu.
Gazeteye 'yatak' diyordu.
Aynaya 'sandalye' diyordu.
Çalar saate 'fotoğraf albümü' diyordu.
Dolaba 'gazete' diyordu.
Haliya 'dolap' diyordu.
Resime 'masa' diyordu.
Ve fotoğraf albümüne 'ayna' adını veriyordu"
(24).

Öykünün sonu çok trajik bir biçimde gerçekleşir. Yaşlı adam artık hiç kimseyi anlamamaktadır. Doğal olarak hiç kimse de onu. Çünkü her iki tarafın da yalnızca kendilerine ait bir dili vardır.

"Gri paltolu yaşlı adam insanları artık anlamıyordu, bu o kadar kötü bir şey değildi. Daha kötüsü insanlar artık onu anlamıyorlardı. Ve bu yüzden artık hiçbir şey söylemiyordu. Susuyordu. Sadece kendi kendine konuşuyordu, artık selam bile vermiyordu" (27).

Yaşlı adamın kendine ait bir dil yaratması çift boyutlu bir işlev üstlenmektedir kanımca. Birinci boyut, başta belirttiğimiz iletişim sorununun ne denli trajik sonuçlarının olduğunun yaşlı bir adam örneğinde ortaya konulduğu boyuttur. Bu trajik olayın ikinci boyutu, daha doğrusu sonucu ise, bir yabancılaşma sorunudur. İletişim bozukluğu sonucu yaratılan yeni dil, ya da ortaya çıkan yeni durum aynı zamanda bir yabancılaşma olarak değerlendirilebilir. Bir yaşama biçiminden kaynaklanan ve hem bireyin kendisine hem de içinde yaşadığı çevreye yabancılaşması şeklinde ortaya çıkan bir yabancılaşmadır bu. Yaşlı adamın yarattığı yeni dili, bu açıdan bakıldığında, topluma karşı bir protesto eylemi olarak nitelendirmek de olanaklı görünmektedir. Bu türden bir iletişim sorununa *Jodok lässt sich grüssen* adlı öyküde de rastlıyoruz.

Bu öyküde aile içerisinde neredeyse dışlanan bir yaşlı adam vardır. Aile içerisinde kimse onu ciddiye almamaktadır. Ailenin yaşlı adama karşı sergilediği davranış biçimi doğal olarak tuhaf bir davranış biçimine neden olur. Yaşlı adam gerçekte hiç var olmayan bir *Jodok*'tan söz ederek herkesi biktirmaya başlar.

"Ve insanlar yavaş yavaş büyükbabadan korkmaya başladılar, hatta şimdi 'Jodok' diye birisini tanımamış olduğunu iddia etmeye başladı. Biz onu ortaya atmışız. Biz 'Jodok Amca kimdi? Diye sormuşuz.

Onunla münakaşa etmenin anlamı yoktu. Onun için 'Jodok'tan başka bir şey yoktu' (35).

Ona anlayış gösteren yalnızca, aynı zamanda öykünün anlatıcısı olan küçük torunudur. Dede-torun, ailenin yaşlı bir insana karşı takındığı tutumun karşısında bir dayanışma içerisine girerler.

"... büyükbabam çok yaşlandı, ben ise onu çok sevdim. Nihayet *Jodok'tan başka bir şey söylemese bile biz ikimiz daima çok iyi anlaşırđık*" (27).

Bu dayanışma aynı zamanda bir yaşama biçiminin çarkları arasında ezilen iki kesimin bir edebi eser örgüsü bağlamında kendini gösteren, ancak gerçek hayatın bir yansıması olarak görülmesi gereken bir olguyu okurun dikkatini çekme denemesi olarak görülebilir. Nitekim bu durum diğer çocuk öykülerinde de saptanabilir. Bichsel, bu öykülerde yaşlılardan yani yaşlıların dünyasından öyküler seçerek aynı zamanda çocukları doğrudan ilgilendiren sorunlara da göndermede bulunmaktadır. Görünürde yaşlılar vardır, onların sorunları gündeme getirilir, ama dikkatli bir okurun, bu sorunların aynı zamanda çocukların dünyasını da ilgilendirdiğini, hatta daha çok onların sorunu olarak hissettirilmeye çalışıldığını anlaması hiç de zor değildir aslında. Öykülerin ilk planda çocuk öyküleri olduğunu düşündüğümüzde bu düşünce daha anlaşılır hale gelmektedir.

Sözünü ettiğimiz bu görüş, kanımca en yalın ifadesini *Der Mann mit dem Gedächtnis* adlı öyküde bulur. Öykü, bu konu ile ilgili önemli bir çalışmada Yılmaz Özbek'in de vurguladığı gibi çocukları yakından ilgilendirilen eğitim sorunlarını ele almaktadır. Öykü bu bağlamda eğitim sorunsalını ustaca bir kurgu içerisinde okura sunar. Kurgu başarısında Bichsel'in öğretmen kimliğinin önemli bir rol oynadığını vurgulamak gerekir.

Öyküde baş kişi bütün tren tarifelerini ezberleyen birisidir. Trenlerin kalkış saatleri, yolculuk süreleri onun için son derece gerekli görünen, daha doğrusu onun gerekli gördüğü bilgilerdir. Aslında tren tarifelerinde kolayca bulabileceği ve ezberlemesine gerek olmayan bilgilerdir bunlar. Ancak adam bunun hiç farkında değildir. Ancak bir gün istasyon memurunun da kendisinin ezberlemek için büyük çaba sarfettiği bilgilere sahip olduğunu görünce son derece büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Adam o an kararını verir. Artık trenlerle ilgili bilgilerin onun için hiçbir önemi yoktur. Başkasının da bildiği şeyleri bilmesinin anlamsız olduğunu düşünmektedir. Öykü kahramanı, bu düşünceler içerisinde bulunduğu kentteki bütün merdivenleri saymaya adar kendisini.

Bu da tıpkı birinci uğraşı gibi gereksiz ve kendisine hiçbir çıkar sağlamayacak bir uğraştır. Buna rağmen adam, uğraşının boyutlarını geliştirerek, diğer kentlerdeki merdiven sayısını da ilgi alanı içerisine alır. Sonuç yine trajiktir.

"Artık bundan sonra kimse onu istasyonda görmedi. Şimdi şehirde evden eve dolaşılıyor, merdiven basamaklarını sayıyor ve bunları aklında tutuyordu. Ve dünyanın hiçbir kitabında bulunmayan sayıları buluyordu" (25).

Ve Karl Alfref Wolken'in son derece yerinde saptamasıyla, bir oyun dünyasında başarısızlığa uğrayan kurbanlar, ki der **Mann mit dem Gedächtnis**'in kahramanı da bunlardan birisidir, kendilerini hiç kimsenin rahatsız etmeyeceği, onların da kimse'ye rahatsızlık vermeyeceği bir yere giderler. Bu yer ise, toplumun dışındadır¹⁰.

Bichsel bu öyküyle çocuklara okulda dayatılan ve ezberlenmesi gereken bilgileri ironik bir biçimde eleştirmekte ve okurun dikkatini bu sorun üzerine çekmektedir.

Sonuç olarak; Peter Bichsel'in çocuk öyküleri, tuhaf yaşlı figürlerin bireysel yaşantılarından hareketle batılı yaşam tarzının getirdiği sorunları çocuk gözüyle, ama büyükleri de etkileyen bir biçimde ele alan çok başarılı öykülerdir. Didaktik yönünün güçlü oluşu, öyküleri önemli kılan kanımca önemli nedenlerden birisi olarak görülebilir.

Notlar

- ¹ Bkz. E.Y. Meyer, *Schweizer Schriftsteller*, çev. Gürsel Aytaç, Schweizer Literatur der Gegenwart, Flug nach Zurich Zeitgenössische Prosa von Peter Bichsel bis Widmer, Izmirer Colloguien, E. Üniversitesi, E.Fak. Alman Dili ve Ed. Anabilim Dalı, Bd.21, s.5.
- ² Bkz. Marchel Reich-Ranicki, "**Vom Verfehlten Leben**", Peter Bichsel: *Auskunft für Leser*, Hrsg. Vom Herbert Hoven, Sammlung Luchterhand, Darmstadt 1984, s.11.
- ³ Bkz. Marchel Reich Ranicki, a.g.e. s.12.
- ⁴ Bkz. Heinz F.Schaffroth "**Peter Bichsel**", *Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*, 1978, s.2.
- ⁵ Bkz. Gülgün Akman, "**Çağdaş İsviçre Yazarı Peter Bichsel ve Eserleri**", *Çocuk Hikayeleri (Çeviri)*, 1983, s.4.

- ⁶ Bkz. Prof. Dr. Yılmaz Özbek, "**Nasıl Bir Öğrenme? (Peter Bichsel'in 'Belleği Güçlü Adam Öyküsüne Yaklaşım')**", *Okumak Anlamak Yorumlamak*, Gündoğan yayınları, Ankara 1996, s.36.
- ⁷ Bkz. Herbert Camper, "**Die Wirklichkeit: ein Spiel für Kinder**", Peter Bichsel: *Auskunft für Leser*, Hrsg. Vom Herbert Hoven, Sammlung Luchterhand, Darmstadt. 1984, s.56.
- ⁸ Bkz. Gülgün Akman, a.g.e., s.8.
- * Çalışmada alıntılanmış bölümler, Gülgün Akman'ın 5 nolu dipnotta künyesi verilen çevirisinden alınmıştır. Sayfa numaraları da çeviri esere göre verilmiştir.
- ⁹ Bkz. Herbert Camper, a.g.e. s.56.
- ¹⁰ Bkz. Karl Wolken, a.g.e., s.49.